

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

BOLALAR ADABIYOTINI O‘QITISHDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH
METODLARI

Xujamqulova Iroda Faxriddinovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, o‘qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar adabiyotini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, tanqidiy fikrlashning mohiyati, uning ta’lim jarayonidagi ahamiyati hamda bolalar adabiyotini o‘qitishda qo‘llaniladigan samarali metodlar haqida so‘z yuritiladi. Savol-javob, munozara, “Aqliy hujum”, INSERT, klaster va Venn diagrammasi kabi metodlarning o‘quvchilar tafakkurini rivojlantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: bolalar adabiyoti, tanqidiy fikrlash, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, mustaqil fikrlash, ta’lim samaradorligi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы развития навыков критического мышления у учащихся в процессе обучения детской литературе. Также обсуждается сущность критического мышления, его важность в образовательном процессе и эффективные методы, используемые в преподавании детской литературы. Анализируется роль таких методов, как вопросы и ответы, дискуссии, «мозговой штурм», INSERT, кластерный анализ и диаграмма Венна, в развитии мышления учащихся.

Ключевые слова: детская литература, критическое мышление, интерактивные методы, педагогические технологии, самостоятельное мышление, эффективность образования.

Abstract. This article discusses the issues of developing critical thinking skills in students in the process of teaching children's literature. It also discusses the essence of critical thinking, its importance in the educational process, and effective methods used in teaching children's literature. The role of methods such as question-and-answer, discussion, "Brainstorming", INSERT, cluster, and Venn diagram in the development of students' thinking is analyzed.

Keywords: children's literature, critical thinking, interactive methods, pedagogical technologies, independent thinking, educational effectiveness.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Kirish. Hozirgi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, bilim va ko‘nikmalarni amaliyotda qo‘llay oladigan barkamol shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Bunday maqsadga erishishda o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida bolalar adabiyotini o‘qitish orqali o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirish imkoniyatlari keng hisoblanadi.

Bolalar adabiyoti yosh avlodning ma’naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirish bilan birga, ularni mustaqil fikr yuritishga, voqealarga baho berishga va xulosa chiqarishga ham o‘rgatadi. Adabiy asarlar orqali bolalar yaxshilik va yomonlikni farqlashni, insoniy fazilatlarni qadrlashni hamda hayotiy vaziyatlarga ongli yondashishni o‘rganadi.

Tanqidiy fikrlash esa o‘quvchilarning ma’lumotlarni tahlil qilish, muammoni aniqlash, dalillarga asoslangan holda xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu sababli bolalar adabiyotini o‘qitishda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Bolalar adabiyotining ta’lim-tarbiyadagi o‘rni

Bolalar adabiyoti yosh avlod tarbiyasida muhim vositalardan biri sanaladi. Ertaklar, hikoyalar, she’rlar, masallar va rivoyatlar bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularning nutqini rivojlantiradi hamda estetik didini shakllantiradi. Ayniqsa, badiiy asarlar orqali berilgan hayotiy voqealar o‘quvchilarni fikrlashga undaydi.

Bolalar adabiyotining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarda insoniy fazilatlarni shakllantirishdir. Masalan, halollik, mehr-oqibat, do‘stlik, mehnatsevarlik kabi tushunchalar adabiy qahramonlar timsolida yoritiladi. O‘quvchi qahramonlarning xatti-harakatlarini kuzatib, ularga baho beradi va o‘z hayoti bilan taqqoslaydi.

Badiiy asarlarni o‘qish jarayonida o‘quvchilarda quyidagi ko‘nikmalar rivojlanadi:

- mustaqil fikrlash;
- tahlil qilish;
- taqqoslash;

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

- voqealarga baho berish;
- xulosa chiqarish;
- muloqot qilish.

Masalan, ertakdagi qahramonning noto‘g‘ri qarori yoki ijobiy xatti-harakatlari bolalarni “Nima uchun shunday bo‘ldi?”, “Boshqacha yo‘l tutganda nima bo‘lardi?” kabi savollar ustida o‘ylashga undaydi. Bu esa tanqidiy fikrlashning shakllanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, bolalar adabiyoti o‘quvchilarning tasavvur olamini boyitadi. Obrazli ifodalar, qiziqarli syujetlar va hayotiy voqealar orqali o‘quvchilar voqelikni chuqurroq anglay boshlaydi. Shu sababli adabiyot darslari nafaqat bilim beruvchi, balki tafakkurni rivojlantiruvchi fan sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Tanqidiy fikrlash tushunchasi va uning mohiyati

Tanqidiy fikrlash — bu insonning ma’lumotlarni tahlil qilishi, solishtirishi, baholashi va mustaqil xulosa chiqarish jarayonidir. Pedagogik nuqtayi nazardan tanqidiy fikrlash o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi hamda ularni mustaqil bilim olishga yo‘naltiradi.

Tanqidiy fikrlashning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. **Mustaqillik** – o‘quvchi tayyor fikrni qabul qilmaydi, balki o‘zi mushohada yuritadi.
2. **Tahliliy yondashuv** – voqea va hodisalarni chuqur tahlil qiladi.
3. **Dalillash** – o‘z fikrini asoslashga harakat qiladi.
4. **Mantiqiylik** – xulosalarni mantiqiy asosda chiqaradi.
5. **Muammoli vaziyatlarni hal qilish** – turli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rganadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish murakkab jarayon hisoblanadi. Chunki bu yoshdagi bolalar ko‘proq obrazli tafakkurga ega bo‘ladi. Shu sababli o‘qituvchi dars jarayonida qiziqarli metodlardan foydalanishi zarur.

Bolalar adabiyoti tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun qulay vosita hisoblanadi. Chunki adabiy matnlar bolalarni mushohada yuritishga, qahramonlarga baho berishga va voqealarni tahlil qilishga undaydi.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Masalan, hikoya qahramonining xatti-harakati haqida o‘quvchilarning turli fikrlari bo‘lishi mumkin. Kimdir qahramonni qo‘llab-quvvatlasa, boshqasi uning qarorini noto‘g‘ri deb hisoblaydi. Ana shu jarayon o‘quvchilarda fikrlar xilma-xilligini anglash va dalillash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Bolalar adabiyotini o‘qitishda tanqidiy fikrlashni shakllantirish metodlari

Savol-javob metodi

Savol-javob metodi o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchi asar yuzasidan oddiy savollar bilan birga tahliliy va muammoli savollar ham beradi.

Masalan:

- Asarning asosiy g‘oyasi nimadan iborat?
- Qahramonning bu ishiga qanday baho berasiz?
- Agar siz uning o‘rnida bo‘lsangiz nima qilardingiz?
- Asar sizga qanday xulosa berdi?

Bunday savollar o‘quvchilarni chuqur fikrlashga undaydi. Savol-javob metodining afzalligi shundaki, u barcha o‘quvchilarni darsga faol jalb etadi.

Munozara metodi

Munozara o‘quvchilarning o‘z fikrini himoya qilish va boshqalarning fikrini tinglash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu metod orqali o‘quvchilar erkin fikr almashadi va muammoni turli nuqtayi nazardan tahlil qiladi.

Masalan, “Qahramonning qarori to‘g‘ri bo‘lganmi?” mavzusida bahs tashkil etilishi mumkin. O‘quvchilar ikki guruhga bo‘linib, o‘z fikrlarini dalillar bilan asoslaydi.

Munozara jarayonida quyidagi ko‘nikmalar rivojlanadi:

- muloqot qilish;
- tinglash madaniyati;
- dalillash;

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

- xulosa chiqarish.

Bu metod o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini ham oshiradi.

“Aqliy hujum” metodi

“Aqliy hujum” metodi o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘qituvchi muammoli vaziyat yaratadi va o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin bildiradi.

Masalan:

“Ertak qahramoni muammodan chiqish uchun yana qanday yo‘l tutishi mumkin edi?”

O‘quvchilar turli variantlarni taklif qiladi. Bu esa ularda muammoga ijodiy yondashish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Mazkur metodning afzalligi shundaki, unda noto‘g‘ri javob bo‘lmaydi. Har bir fikr qadrlanadi. Natijada o‘quvchilar o‘z fikrini erkin ifodalashga odatlanadi.

Klaster metodi

Klaster metodi ma’lumotlarni tizimlashtirish va umumlashtirishda samarali hisoblanadi. O‘quvchilar asardagi asosiy tushunchalarni guruhlash orqali matn mazmunini yaxshiroq anglaydi.

Masalan, markazga qahramon nomi yozilib, atrofiga uning fazilatlari, xatti-harakatlari va voqealar joylashtiriladi. Bu usul o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

Klaster metodi orqali:

- asosiy g‘oya aniqlanadi;
- tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘rsatiladi;
- o‘quvchilarning tasavvuri kengayadi.

INSERT metodi

INSERT metodi o‘quvchilarning matn bilan faol ishlashini ta’minlaydi. O‘quvchi matnni o‘qish davomida maxsus belgilar qo‘yadi:

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

- “V” – bilaman;
- “+” – yangi ma’lumot;
- “-” – noto‘g‘ri tasavvurga ega edim;
- “?” – tushunarsiz yoki qiziqarli.

Bu metod o‘quvchilarning o‘qilgan matnni tahlil qilishiga yordam beradi. Natijada ular matnga ongli ravishda yondashadi.

Venn diagrammasi

Venn diagrammasi ikki qahramon yoki ikki asarni taqqoslash uchun qo‘llaniladi. O‘quvchilar umumiy va farqli jihatlarni aniqlash orqali tahliliy fikrlash ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Masalan, ikki ertak qahramonining xarakteri taqqoslanadi. O‘quvchilar ularning o‘xshash va farqli tomonlarini yozadi.

Bu metod:

- taqqoslash;
- umumlashtirish;
- xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirmoqda. Multimedia vositalari, audioertaklar, videodarslar va elektron taqdimotlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Masalan, multfilm asosida tahliliy suhbat tashkil etish o‘quvchilarning voqealarni chuqurroq tushunishiga yordam beradi. Shu bilan birga, interfaol metodlar darsni qiziqarli va samarali tashkil etishga imkon yaratadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- o‘quvchilar faolligini oshiradi;
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;
- ijodiy yondashuvni shakllantiradi;

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

- dars samaradorligini oshiradi.

Bugungi ta’lim tizimida o’qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o’quvchini fikrlashga yo’naltiruvchi shaxs sifatida faoliyat yuritishi kerak.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bolalar adabiyotini o’qitishda tanqidiy fikrlashni shakllantirish ta’lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Badiiy asarlar o’quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, ularni mustaqil fikrlashga va voqealarga ongli munosabat bildirishga o’rgatadi.

Savol-javob, munozara, “Aqliy hujum”, klaster, INSERT va Venn diagrammasi kabi metodlar o’quvchilarning tahliliv va ijodiy fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu metodlardan foydalanish natijasida o’quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etadi, o’z fikrini erkin ifodalaydi va mustaqil xulosa chiqarishga o’rganadi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo’llash bolalar adabiyotini o’qitish samaradorligini yanada oshiradi. Natijada o’quvchilarda nafaqat bilim, balki hayotiy kompetensiyalar ham shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
3. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta’limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. — Toshkent: Fan, 2007.
4. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To‘rayev A.B. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. — Toshkent: Sano-standart, 2015.
5. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. — Toshkent: Iste’dod, 2008.
6. Torrance E.P. The Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. — Bensenville: Scholastic Testing Service, 1974.
7. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. — New York: McGraw-Hill, 1967.
8. OECD. PISA 2022 Creative Thinking Framework. — Paris: OECD Publishing, 2022.